

Билир чөптүг эрге

Чурттакчыларга сорулгалаан билир
чөптүг эрге дугайында таныштырылга ному

Редакторлап болбаазырадкан

Б.Батзориг /Хоойлу эрге өөредиг угаанының доктору/

Х.Наранцэцэг

Номнуң чуруун чурукчу

Д.Гансүх

Бо таныштырылганы “Глоб интернэшнл төв” Күрүнениң эвес тургузуунан сагыштап үндүрген мате­ралдарга даянып Моол Күрүнениң хоойлулар курлавырынга хамаарыштыр болбаазыраткан.

ДОПЧУЗУ

Чурттакчының медээлел алыр эрге, эрге шөлээни.....	5
Медээлел тып алыр эрге болгаш эрге шөлээни дугайында билиг.....	5
Меңээ чүге медээлел херектигил?	5
Билир чөптүгэрге деп чүл?.....	6
Мен кандыг хевир-биле медээлел тып ап болурул?.....	10
Медээлел меңээ кандыг ажыг дузалыгыл.....	11

КҮРҮНЕ ТУРГУЗУУННАН МЕДЭЭЛЕЛ ТЫП АЛЫР ЧУРТТАКЧЫНЫҢЭРГЕЗИ БОЛГАШ ЭРГЕ-ШӨЛЭЭНИ

Төре чазак медээлелин иле-тода тургузар хүлээлге хүлээнир бе?.....	12
Төре тургузуунда кандыг медээлел шыгшатынып турарыл.....	12
Медээлел четкил ап турар чурттакчылар төреге кандыг ачы- дузалыгыл?.....	13
Күрүне тургузуунан чурттакчыларга сорулгалап тарадып турар медээлел кандыг турар уjurлугул?.....	13
Чурттакчылар күрүне тургузуунуң ажыл-чордулгазының дугайында медээлелди кандыг арга-биле тып ап турарыл?.....	14
Кандыг медээлелди күрүне тургузуунан алырын хоруглаарыл.....	14
Кандыг медээлелди төренин чажыдынга хамаарыштырарыл.....	14
Албан черниң чажыдын канчалдыр токтаадырыл.....	15
Албан черлер кандыг медээлелди чажырып болбасыл?.....	15
Хуу кижиниң чажыды деп чүл?.....	16

МЕДЭЭЛЕЛДИНҢ ИЛЕ-ТОДА БАЙДАЛЫ БОЛГАШ МЕДЭЭЛЕЛ АЛЫР ЭРГЕ ДУГАЙЫНДА ХООЙЛУ

“Медээлелдин ажыг иле тода байдал база медээлел алыр эрге дугайында” хоойлу күрүненин кандыг тургузуунга хамааржыыр ужырлыг?.....	17
Күрүне тургузуугларынга кандыг медээлелди иле ажыг кылыр хүлээлге онаадканыл?.....	18

Күрүне тургузуглар бо медээлелдерни улус көпкө /Олон нийтэд/канчап иле ажыг тургузарыл ?.....	18
Мен төренин албан чериненкандыг медээлел алыр эргелиг мен?.....	18
Мен медээлел алыр күзелимни канчап уламжылаар мен	18
Медээлел алыр деп турар чурттагчы кандыг эргелигил?.....	19
Мен медээлел алыр күзел кириерде чылдыгаан тайлбарлаар чөптүг мен бэ?.....	20
Мен күзелимни кандыг таварылгада чандыраар ?.....	20
Мен күзөөн медээлелимни кандыг хелбернен ап болурул?.....	20
Мен медээлел алыр күзелимге кай хире үеде харыы бээр ужырлыг?.....	20
Мен медээлел алган ужын төлбөр төлөөр чөптүг мен бэ	21
Меңээ медээлел бербээнкүрүне албан адкарагчы дугайындахамааралдыг тургузугларга угланыпхомудал кириер эргелиг мен бэ?.....	21
Меңээ медээлел бербээн албан тургузуг, албан дужаалдыгларга кандыг харыызылга чүктедирил	21
Төренин тургузугларда кандыг медээлелдиулус көпкеиле ажыг кылырын хоруглугтурар?	22

КҮРҮНЕ АЛБАН АДКАРАГЧЫНЫН ХӨРЕНГИ КИРИЛГЕ ЗИНИН БИЛДИРИ ИШКИН /Хөрөнгө орлогын мэдүүлэг/ БОЛГАШ ХУУАЖЫГ СОНУУРГАЛДЫН БИЛДИРИ ИШКИНГЕ ТАНЖЫЫР ЭРГЕ 23

Мен күрүне албан дужаалдыгнын хөрөнгө кирилге зинин билдири ишкининге танжыыр эргелиг мен бэ?.....	23
Албан дужаалдыглар хөрөнгө, кирилге зинин билдири ишкинин кандыг үеде үндүрүп көргүзөр хүлээлгелиг?.....	23
Меналбан дужаалдыгнынхөрөнгө, кирилге зинин билдири ишкиниге таныжыыр күзелимни кажан кымга кириер мен?.....	23
Албан дужаалдыгларнын хөрөнгө, кирилгезинин билдириишкинин кандыг байдалдан улус көпкемедээлээр?	24
Ниитинин албан дужаалдыглар ажыг сонугалдыгбилдириишкинин, ажыг сонугалдын чөрүлдээнчок дээрзин билдирер хүлээлгелиг бэ?.....	24

Кандыг албан дужаалдыглар хуунун ажыг сонуургалдын билдиришкин үндүрер ?.....25

Мен албан дужаалдыгнынбод бажынын ажыг сонуургалдын билдиришкинге танжыыр эргелиг мен бэ?.....25

Мен албан дужаалдыгнын бод бажынынажыг сонуургалдын билдиришкинге танжыыр күзелимни, кажан кымга углай кирип болурул?..... 25

Бод бажының ажыг сонуургалдын билдиришкиниге хамааралдыг хомудал медээлелди кандыг тургузуг шылгапболурул?.....26

МЕДЭЭЛЕЛ ТЫП АЛЫР ЭРГЕ, ЭРГЕ ШӨЛЭЭН ЧӨРҮТҮНГЕНДЕП КӨӨР БОЛЗА ХОМУДАЛ ҮНДҮРЕР ЭРГЕ.....27

Чурттакчыларга медээлел бээражыл чордулгагахамааржып төренин тургузуглар,албан дужаалдыгларга угланып киирер өргөдүл, хомудал деп чүүл?.....27

Кандыгтаварылгада өргөдүлболгаш хомудалды хүлээп албас базахынап көрбесил?.....27

Өргөдүлхомудал дугайындатөренинтургузуг, болгашалбан дужаалдыглар кандыг эрге хүлээлгелиг турар.....27

Хомудал канчааркиирер?.....28

Өргөдүл, хомудал кирип турар кижикандыг эргелиг?.....28

Менээ медээлел бээрвес болза хомудал кирип болур бэ?.....28

Чурттагчы, хоойлунун эдигээт /хуулийн этгээд/ медээлел алыр эргезин хажыдкан тургузуг, албан дужаалдыгларга кандыг харыызылга хүлээдириил?30

ЧУРТАГЧЫЛАРНЫН МЕДЭЭЛЭЛ АЛЫР ЭРГЕ

ЧУРТАГЧЫ СИЛЕР

1. Төлээлиг турар эргелиг
2. Ажыл үйле чордуурэргелиг
3. Билирэргелиг

Медээлел тып алыр эрге, эрге шөлээн дугайында билиг

“Мэдээлелдин эрге шөлээникижининызгуурэрге болгаш.... Кадышкан Чоннар Тургузунан ад салган өске эрге, эрге шөлээни хемжиир үндезинхемжилге дыр.

КЧТ-ун Эренгей Ассамблейнинбашкы шуулган ужыражылганын 59 дугаар догтаал. /1978 чыл/

Эрги ниитлелүезинде 1990 чылдан мурунтөрези чурттакчыларын шууд чагырып бодунга ажылдадырниитлелге бистерчурттап келдиг. Хоойлу догтаадыр, күйцедкээр, шүүхү эрге билиглиг тургузуглар,дорт айтыырда чүгле бир нам ужын ажылдап турган. Мындыг ниитлелде эвээш каш кижилернен бүткен,башкарабөлүгтү чүдүүр, арат чон чүгле оларнын чагыргаадылга адаанга чоруп келген.

Бо үеде чурттагчыларгакүзээн херектигмедээлелин эвес, эрге даргалыг улустарнын/кижинин/ тарадыырынкүзээн медээлелин улус көпкечедирер турган. Арат чоннукандыг-даабилг, медээлел чок /ак цаазыныхеверлиг бодап/ тургузары эрге даргалыг улустар чүү күзээнин кылып бодунун туразынан чаңнаар арганы дывсып турган.

Кижизиг аратчылалдыг ниитлелдекижининэнне чугула эрге, эрге шөлээн болза медээлелдинэрге, эрге шөлээн.Силертынар агаар чок болза тыныш ап шыдавас хеверлиг кижинин ниитлелинде медээлел чок болза чуртап шыдавас.Кижининиитлелдин “амытан” хеверлиг эвес “кижи” хеверлиг чурттаргаэнне херектиг чүүл болза медээлел.

Кижиге чүнүн мурундааш чем, эдиг хеп, амыдырап чурттаар оран сава, херектиг деп көрүптурар. Ынчалзабистер аш чемни канчап тып алыр, бажыңывыстыдудуп дургузарда **медээлел херек болур**. Ындыг ужын кижиге ашказын аш чем, эдиг хев, оран савазынга чарылгалап базамедээлел дып алырда ажыглаар. **МЕДЭЭЛЭЛДИГ ЧУРТТАГЧЫЛАР КҮШТҮГ ТУРАР.**

Медээлелдин эрге, эрге шөлээзинге

- Кижиге медээлел алыр
- Медээлел дып алыр
- Медээлел дамжыдар эргелерлиг.

Кижиде бо эрге чок болзахүннүн ажил төрелин аайлап, ажилдап турар черинге сагыш сеткелинбердинер, ниитлелдин чуртталгазынга бодунун үлүү хуузун кадып идевхейлиг киржиир, ниитлелдин кижигүүндеп үнелиг чүүлүн билип чурттаар кандыг-даа арга чок турар ужын,ол эрге кижинин үндезин эргелеринин санынга албан кирер.

Меңээ чүге медээлел херектиг чүвөл?

ЧҮГЕ дизе **СИЛЕР ТӨРЕ-зи ЧУРТАГКЧЫЛАРЫНГА ДЕГСИ ЧЕДИП АЖЫЛДААР КИЖИ ЭРГЕЗИН ХҮНДҮЛЭЭР АРАТЧЫЛАЛДЫГ НИИТЛЕЛДЕ ЧУРТТАП ТУРСИЛЕР.** Бо ниитлелге

СИЛЕР ТӨРЕНИН ЭЭЗИ

СИЛЕР ТӨРЕГЕРНИ СОҢГУУР

СИЛЕР ТӨРЕРГЕРНИ СӨНХӨӨЖИДЕР

Медээлел чок чурттакчыбодунун бодаан, сагтыын, бодалынан айтырыгны ап көөр ужын онубуруудадыр арга чок. Чурттакчыларгашын, чиге медээлел чедирер болзаайтырыгнычиге хүлэп ап өөрениир.Бир сөстеншын үнелеп, дүңеп көөр аргаажыг боп төренин албан чернин ажил чордулгазынга дүнелдиг хыналта салыр аргалыг болур.

Улус оранбашкарарда силерге медээлел херектиг.Тогтоомал үеде болур, хостуг, шудургу сонгулта болза силерни улус оранывыстынкелир үезин шиидперлээр үйле херекке үлүү хуугарны кадар улуг эрге. Улус төренин сонгулта кай хире шудургу болурун, силер кай хире медээлел билирнен чылдыгаалаар.Силер сонгултанын суртаалдаар ажил, солун медээлелдин медээлел, улус төренин нам, ад девшикчилернин ужуражылга, марыгыжыгнын чоруунда тып алган медээлелге даяанып алгаш сонгултагарны кылыр силер.**Силерге чүгле шын, чиге медээлел херектиг.**

Ниитлелде кижиге бүрүзү дөмөй эрге даргалыг турар арга чок. Ындыг ужын силер бүзүрөп соңгуун кижигерге долуэргези күштүк турарүеге чедир эрге билиин эдилеп, шиидпер үндүрер чөшбээрел дывсып турар чоруг. Ынчаарда сонгултага албан дужаалдыглар, хуу кижиге, азы кезег бөлүг кижилернин ажыг сонуургал ужын эрге билиин ажыглап, шын эвес ажил чордуурдан мурнап серемжилеп, силер

ХЫНАЛТА салыр хүлээлгелиг силер. **Ындыг ужын силер эки медээлелдиг турар чөптүк.**

Арат чоннун хөрөнгизин хынаар ужын силерге медээлел херектиг. Силер күрүнеге кижиг чурттакчыларнын кирилгенин /оролго/, ажыг кирилгенин, немешкен өртектин дээн чижектиг 10 ажыг үндүрүк/татвар /төлөп турар силер. Бо үндүт күрүненин дөзүвүн тургузуп, төрө, чазаг, оон албан–черлернин ажыл чордулгазынга чарылгалатыннар. Бедиг чаштыг ада, иезин азыраар, аарыг човалаңныг ажы төлүн эмжиледиир дээш чуртталганын көвей бергелеринен болгаш силерге ашка херектиг болза-даа силер албан үндүрүк төлээр чөптүг силер. Ужыры төрө, чазактыналбан черлерисилерге ажылын чедимжелиг чедирер ужын, ажыл чордулгазын үзүк чокчорудар чөптүк. Харын силер үндүрүг төлөөн ашкагарны кандыг бир албан дужаалдыг улустарнан херек чок чүүлге чарыгдадпас ужын **ХЫНАЛТА** салыр эргелиг. **Ындыг ужын силерге медээлел херектиг.**

Ындыг ужы Чурттакчы Силер

Төренин үйле херээнге дорт киржиир эргелиг. Төренин ажыл чордулгазынга хыналта салыр эргелиг. Бо бола силернин эргегер болгаш хүлээлеңер. Силер хүлээлгеңерни уттуп харызылга чок турар болза төрө буурдапчадавас.

Дорт киржилге деп чүүл?

Чурттакчыларнын дорт киржилгези болза кысказы-биле алырга төренин бодамжазынга салдарын дээзип күзеп турар шиидперинге чедипалырын айтыр. Силер бодугарнын сагыш бодал, үзел бодалыгарны төрөнен дудуп турар бодамжа, чуртталгага дүштүр шиидпер үндүртүп алыр долу аргалыг. Бир сөстөн чурттакчылар башкарагчызын сонгуп кижиг эргези, арат чоннун эки чаагай чуртталга ужын төрө чазаттан кады ажылдаар дээн сөс.

Моол күрүненинчазанынбүгүлө эрге арат чоннун эргезинде турар. Моолдун арат чон төренин үйле херекке дорт киржип, база сонгуп тургузускан төренин эрге дудар төлээлел дургузуунануламжылап бо эргезин эдилээр.

Моол күрүненин Үндезин хоойлунун 3 дугаар чүүлү

Чурттакчылар аратчылардын үйле херээнге идевхейлиг киришпес болза эрге дудугчу, улус төрөчилер, албан дужаалдыглар, эрге даргалыг улустар күзээнин кылып, туразынан чаңнаарын чөшбээргенге демей. Бо болза төрө чазаттын башкарагчылар хемжээл чок эрге даргалыг боп, чурттакчыларнын эрге-шөлээни кызырлып, катап дарга чүдүүр диктатурлыг системге эглип баар дээн сөс.

Чурттакчыларнын киржилгеzi дорт болгаш чүдкүлдүгболза

- Эрге билиин буруу ажыглаарынан мурнап серемжилээр:
- Төре чазак, арат чоннункүзел сонуургал дугайында медээлелдиг турар:
- Улус көптен сүмележипарат чоңга херектиг шиидперге чедип алыр:
- Төре чазак, оон албан-черлернин ажил чедирилге иле тода турар болза, арат чоңга медээл эки чедер:
- Ниитлелдинбуруулугажылдарынан демсежиирде төре чазак арат чон-биле кады ажилдаар:
- Чурттакчылар күжелип, кижинин хөгжүлү экижиир.
- Ниитлелдин сагыш сетгел чигележип, хөй ниити коргарайыыл халып чок болур.

Бо бүгү-ле чүүлге медээлел эки салдарлыг. Чурттакчыларнындорт киржилгезин хандырап ужын адаандаүш эрге, эрге шөлээни камгаалап, хоойлжугудары чугула.

- Төлээлиг турар эрге
- Шимжениирэрге /Ажыл үйле чордуурэрге /
- Билир эрге

Төлээлдиг турар эрге деп чүүл?

Моол күрүненин чурттакчызы сонгуп, сонгутунар эргелиг

Моол күрүненин Үндезин хоойлу, 16.9-р чүүл

Силернин төлээлдиг турар эрге сонгуур, сонгутуннар эрге-шөлээнен дамжып херекжиир. **Сонгултаны шудургу хостуг чордуур ужын медээлел чугула.**

Силер бодугарнын сонгуун төлээгернендамжыштыртөренин үйле херээнге дорт киржиир силер. Силернин төлээгер Күрүне Улуг Хуралга, хоорай, дүүрүг, хороо, аймаг, сумун, баг дээш бүгүле чадада турар. Силер сонгултага киржип, саналыгарны бээрде амыдырал чуртталаңарны экижидер мен деп бүзүрөп, өскерилге кылыр ужын турар силер. Ындыг ужын силер улус төренин нам, ад девшигчилернин сонгултанын аазаашкын төлөвлөл,аазаан ажылын эки шинжилеп көргөш, херекжилте дугайында экиханы бодаар

херек болур. Күрүневистин келир үези силерге дорт хамааралдыг ужын силер сонгултага идевхейлиг киржиир чөптүк силер.

Чижээ: Ад девшигчи Дорж силернин тойруга сургуулу дудуп бээр бопаазаан иргин. Сургуулдун дудуунга хөй ашка хөреңги херек. Боболзасилернин күзелигерболгаш сумунга херектиг чүүл.

Айтырыг. Сургуулдун дудуун дудархөренгини канчап дывар.

Харыызы. Күрүне дөзүпке олуртуур

Харыызы долу эвес дыр. Күрүне дөзүптү улуг хуралдан чугаалажып турар үеде бо дугайында чугаалажыыригин. Ындыг ужын аазан ужын ад девшигчи сонгутунган болза бо айтырыгны дөзүпке олуртуп бээр ужын Улуг Хуралга саналдап чугаалажыыр. Харын бадылаар, бадылабазын бо хүн билирде берге ужын аазаашкын ажылы меге боп чадавас.

Магад чок силерге, силернин чурттап турархоорай, аймак, сумун, дүүрүг багтын амгы үенин дөзүп, чаа сургуулдуг болур болза немежиир дөзүптүн хемжээли, чаа өөренигчи, башкынын саны, чергелиг көвей медээлел херек болур. Ынчалза-даа силер чиге сонгулта кылыр ужын **ханы бодап бо дугайында медээлел алыры чугула**

Чижээ: Ол тойругтаад девшиптурар база бир ад девшикчи “сонгугчуларын идегел бүзүрелдигтурар, үзел бодалын илерхейлээрэрге шөлээнинамыдыралга шын херекжиирмеханизмкылырын ” аазаан.

Бо аазаашкын херекжиирболза силерни өске үзел бодалдыг дээш, кымга-даа өскээр көрбес, базымбас, шаңалдан казывас, ажилдан хостакас, болур кептиг. Силер кым бирээзинге базындырар кызындырарэвес бодаан сагтыыныгарны дорт айтыр, ажылыгарны экижидер ужын шүүмжүүлел чордуп, башкарагчыларнын буруулуг шиидперин удурланып болур дыр. Ынчан силерхостуг, айыыл чок чуртаарарга дыптыыр. Силер ханы бодаар ужын өскелернен санал солжуп медээлел алырээргелиг силер.

Аадыр, аадыр. Бо ийи ад девшигчи ийилээн чаагай херектиг чүүл аазап тур. Аазаан ажылын канчаар кылыр айтырыгбүргек. Ындыг ужын кым шудургу, кымга бүзүрөп болур кижил? шын чүрээнен бис дээш ажилдаар бэ? азы кым бир кижинин ажыг сонургалынга четтинген бэ? кайзы канчапад алдарга чедип алган? Кым шудургу? оон мурун яанзы бүрү хере түвөг, аас дылга ораажып турган бэ? **Медээлел медээлел медээлел херектиг тур.**

Шимжениирэрге деп чүүл?

Моол күрүненин чурттакчы ниитлелдин болгаш бодунун ажыг сонугал, үзел бодалынан уламынанам, улус көптүн болгашөске тургузуг дургузар, эки туразынан эвилежипкадыжар эргелиг.

Моол күрүненин Үндезин хоойлу 16.10-рчүүл

Шимжениирэгечыышка киржип, сөс айтыр, үзел бодалын хостуг илерхейлээр, шиидпер үндүрүп турар даргаларга углай чагаа чоргузар, билдиришкин кылыр, суртаалдаар ном материал парладып тарадыр, солун медээлел херекселинге угланыр, солун медээлелдин аян, мөөңнежип чыыш кылыр, олурт кылыр, ажыл каар, аштаашкын чарлаар чергелиг көвей хелбернен херегжиир. Силер кандыг бир ажыл үйлеге чордуур ужын демнежип кадыжар эргелиг силер.

Эвилежип кадыжар эрге болза дөмей ажыг сонугалдыг, үзел бодалдыг улустар хоойлуга дүүштүр төрө чазакка боттарынын үзел бодалын чедирип, таарамжалыг шиидперге чедип алыр ужын демниг ажылдаарын айтыр.

Чижээзи:Эмжилер эвилежипкадышкан. Ужыры эмнелгенин башкарагчылараарыг улустарнын эмжилээр ашка хөренгичарылгазынбичеледип, аарып барган улустарнан эм тарыыг өрттөн төледиирчежимүндүрүп, бо кылыынашка хөренги четтикпес айтырыгдеп тайлбарлаан. Бо кылыгболза эмжилер көдүргөн таңгыраанга шынчы эвес, ёзу чурумга каржыланган шиидпер деп көрүп, удурланып турарын билдирип, бижип көдүрүп киирген. Харын баштыңнары бо ажылды сагыштап шимжээнэмжилерничагыргаанын шиидперни чөрүүндеп көрүп шалыңын казыыр дужаал үндүргөн. Харызынга эмжилер дөзүптүн күйцетгелинге хыналта шылгалта кылдырган. Оон түннелинде эмнелгенин даргазы дөзүптүн ашказын хоойлу чөрүштүражыглаанын илердкен дыр.

Моол күрүненин чурттакчызы ниитлелдин болгаш бодунун ажыг сонугал, үзел бодалынан болгаш нам, хөй ниитлелдин өске тургузуг дургузар эки туразынан эвилежип кадыжар эргелиг

Моол күрүненин Үндезин хоойлу, 16. 10-р чүүл

Силернин соңгуун улус төрөчилер, оларнын томилаан албан дужаалдыглар чандыр шиидпер үндүрүп, арат чоннун амыдырал чутталгазы багыырболза, ниитлелде хээл, кемниг херек чергелиг болуушкуннар кедереп, улус көпхостуг шөлээн чурттаар арга чок байдалга чедер болза, дөзүптүн ашка хөрөнгизин херектигчүүлге чарылгалабасболза, албан дужаалдыглар эрге билиин кедереди, боттарынын эрге ажык ужын ажылдаар болза силер шүүмжүлөп удурланыыр эрглиг силер. **Ындыг ужын силерге медээлел херектиг.**

Чижээзи: Силернин бажыңгарнын чиге мурунга чаа дудуг дуткан ужын хүннүн херелин мунгаштап үргүлжү хөлеңгилиг бажынга чурттаар ужырга таварыштыгар. Бо чорук амыдырал чуртталгаңарга болгаш кадыыгарга багай салдарлыг. Ийи дудугнун аразында чай, стантар дүрүмүндө каш метр турар чөптүг. Бону дүрүм чурум-биле таарыштырган турар ужырлыг. Силероон мурун “Хоорай суурнун план дудугжулганын нором база дүрүм ” аттыг барымта бижигти номжуп көргөн силер. Ында бижиин медээлелде болза силернин эргегер хажытынган дыр.

Моол күрүненин чурттакчызы идегелдиг, бүзүрелдиг турар, үзел бодалын илерхейлээр, сөс айтыыр, солун медээлел херекселинге сагыш бодалын бижиир, оожум орук-биле чыыш кылыр эргелиг

Моол күрүненин Үндезин хоойлу, 16. 17-р чүүл

Силер кандыг бир айтырыгнан төрө чазагтын оваарамжазын тыртар, ол дээшсөс айтыыр, үзел бодалыгарны илерхейлээр ужын оожум чыыш, ужыражылга шуулган, кылып болур. Бо бүгү чүүлдүн даяангыжышын чигемедээлел турар чөптүк.

Чижээзи. Дээди сургуулдун чагыргаа чери өөрөдилге төлберин немээр шиидпер дугайыда медээлелди билигжилер /оюутанууд/ тып билген дыр. Билигжилернин чөвүлел бо чорукту удурланып төлбер немээр болган чылдыгаан дугайында тайлбар бээр, өргөдүлдү сургуулунун чагыргаазынга көдүрүп киирген болза-даа сургуулдун баштыңнар херек кылваан. Билигжилернин чөвүлел катап хурал чарлап, өөрөдилге шаанда чыыш кылыр шиидперге чедип алган. Ындыг ужын сургуулдун чагыргаа билигжилерни сургуулдан казыыр шиидпер үндүргөн. Бо чорукту билигжилер удурланып чыыш кылып чыыштын хүрээзин калбарткан дыр.

Билир чөптүг эрге деп чүүл?

Силернин медээлелдиг турар эргени **БИЛИР ЧӨПТҮГ ЭРГЕ** деп адаар. Бо эрге шөлээни эдилеп билир болзагар силер чиңгине эрге билиглиг боп, төренин ажил чедирилгезин алыр механизмга чоошкулап алыр дээн сөс. Медээлел болза арат чоңга дээштиг эки чазагтын өзек сүнезини. Силер медээлелдиг болзагар улус күрүневиске боп турар үйле херек дугайында шын чиге билигнен, ниитлелди билир аргалыг болур. Шын, меге хуурмаг сөс, частырыглыг чандыр чугаа домакты ылгап билири төрө-биле чурттакчыларнын аразында бүзүрелдиг харылзааны быжыглаар чугула хүлээлге хүлээр.

Силернин **БИЛИР ЧӨПТҮГ ЭРГЕ** болза Моол күрүненин Үндезин хоойлу-биле быжыглаан силернин эргегер, эрге шөлээнигерни долу эдилээр гол дазылы.

Мен кадыг хелбернен медээлел тып алыр аргалыг болдум?

Чурттакчы шын чиге медээлел дып алыр көвей хелбер бар. Тодарадыр болза:

- Билиглиг медээлелдиг улустардан, чижээлесе чурттакчыларнын ниитлел тургузуунун төлээлегчилери, эрдептээн башкылар ниитлелдин **чүдкүгчүлери**, күрүне улуг хуралдын кижигүүннери, оларнын төлээзинен ужуражып, айтырыг салып, күзел кирип хары алыр:
- Тодаргай ажил эргелеп турар албан дужаалдыглар, ажилдагчылар, чазаг чери, оон хамааты албан-черлеринен медээлел алыр.
- Солун медээлел херекселинен медээлел алыр:
- Эге материал, лавылал, ном башка эге үндүрүлгелер ажыглаар. Ном шыгавырлар үргүлжү медээлелдин эге дөзү болур:
- Медээлелдерни аразынга дөмөйлөштирип көөр, шын чиге бэ дээрзин шылгаар:
- Өске улустар биле санал бодал солжуп, чугаалажылга кылыр:
- Оон аңгы

Медээлел меңээ кандыг ажыг дузалыгыл?

1. Бод кижиниитлелге оран чайын ээлээр, бодунга болгаш келир үезинге бүзүрелдиг турар, бодун билип, хөгжүдөр.
2. Шынны ханы бодап, тодарадып билир:
3. Эрге, эрге шөлээни чогулжалыг эдилээр
4. Ажыл херээн чиге барымтаалап, чогаадып чоргузар, агай амыдырал чурталгазын экижидер.

5. Улус төрө, ниитлел, эд чазагтын болуушкун дугайында тодаргай билиглиг турар:
6. Аратчылалдын үйле херээнге чүдкүлдүг киржиир:
7. Шын шиидперге чедерге салдарын дээзер, аратчылал, үрү ажыгтыг башкарылганыбыжыглап, ыңаа үлүү хуузун кадар:
8. Чазаг, төренин ажыл чордулгазынга улус көп, чурттакчыларнын ниитлелдин хыналтазын тогтаадып херекжидер.
9. Шудургу ёзун болгаш хоойлу дээдилээр ёзуну чагыыры.
10. Эрге дегси турар аргазын ажыглаар:
11. Чазаг долуэргезин эдилээрүеде эрге билиин кедередиир, чандыр ажыглаарынан баш удур болдурбазын чагыыр.
12. Кандыг бир хоойлу үрээн чоругтан демсээрде сагыштылгалыг киржиир:
13. Ниитлелге шудургу ёзунубыжыглаар:

ТӨРЕНИН АЛБАН ЧЕРЛЕРИНЕН МЕДЭЭЛЕЛ ДЫП АЛЫР ЧУРТТАКЧЫНЫН ЭРГЕ, ЭРГЕ ШӨЛЭЭН

Чурттакчызы билир эргелиг, медээлелдиг

Иле тода төрө, чазак күштүг!

Төрө, чазак медээлелин иле тода кылыр хүлээлге хүлээниир бэ?

Иет. Чиңгине аратчылалдыг шудургу, хээлден аңгы, чажыар чүүл чок, арыг шевер төрө, чазак бо хүлээлгезин чагып херекжидер. Чурттакчызынын медээлел дып алыр эргени хоойлужудуп бадыдкаары төренин бир улуг хүлээлгези.

Кижиги бүрүзү бодунда үзел бодалдыг турар. Үзел бодалын хостуг чугаалап илерхейлээр эргелиг: бо эргедө үзел бодалын кандыг-даа хоруг саад чок, барымтаалап эрге шөлөөн, үзел бодал, медээлелди күрүненин хызгаар шыйыынан хызгаарлавайнан кандыг бир ара оруктан истеп дилээр, хүлээп алыр, тарадып делгередиир эрге шөлөө кирер.

Кижиги эргезинин делгеренгей тунхугтун 19 - р чүүл

Төренин албан чери Моол күрүненин Үндезин хоойлуда адаан чурттакчынын эрге, эрге шөлөөнин эдилээрде угланган ажыл чедирер. Төренин бүгүлө ажыл чедирилгези чурттакчыларга хоойлу ёзугаар иле тода турар ужырлыг. База төренин албан черлеринен тарадып турар медээлели чедимжелиг, бөдүүн билиңгир турар чөптүк.

Медээлел дып алыр эрге, эрге шөлээн угаансарыыл кижинен хызыгаарлатынбас, карак чок, дынавас чергелиг кадыында кемдээшкиниг, база чуртталгазынын байдалынанхамааржып төвү суурун черинен ыраакталган кижилер хамааржыыр.

“Хөй чүзүн медээлел болгаш үзел бодал” хил хызгаарнын хамаарылга чокка аастан, бижиктен болгаш солун медээлел херексел, азы уран чүүл хелберинен, база бодунун соңгуун өске аргаларынан хостугдилеп чоруур, хүлээп алыр, тарадыр эргелиг.

Чурттакчыларнын болгаш Улус төренин Эргенин делегей чергелиг пактынын 19 дугаар чүүл

Төре чазактын албан черлерин аратчылардыг күрүнелер “улус көпкечедип ажилдаар тургузуг” деп адаар. Яам, агентлаг чергелиг чазактын болгаш, оран чурттун чазак чагырга тургузуглар, төренин дедгемжези /улус көпке / болгаш бүгү чаданын сургуулу, эмнелгелер хөй ниитиге бодунун бодамжа, шиидперин таныдар хүлээлгелиг.

Төре, оон албан черлериненхоойлу ёзугаар тусгайлап камкаалаарга чогулжалыг чажыдка хамаарылга чок айтырыкнанмедээлел дилээр, хүлээп алыр эргелиг.

Моол Күрүненин Үндезин хоойлунун 16.17-р чүүл

Бону тайлаңналдын иле тода чарчым деп адаар. Бо болза улус оранда чүү боп турарын билир арганы чурттакчыларга дывсып, медээлелди ажыг турарын негээр. Ботөре, чазак арат чоңун мурунда хүлээп турар улуг харызылга.

Төренин албан черлериндекандыг медээлел шыгшатыныптурарыл?

- Албан черлеринин ажыл чордулгазынын схем, ажылдын олурт, албан дужаалдыгларнын дугайында судалал, ажыл хүлээлгенин үлээлгези, бодамжа дугайында:

- Албан чернин шиидпер, тургузугнун дөзүп, оон чарыдалы:
- Албан дужаалдыгларнын эрге, хүлээлге,ажылынын хүлээлгезинин үлээлгези, ажилдын олуртунун таныштырылга:
- Албан чернин ажил чордулгазынга хамааралдыг дүрүм, чурум:
- Чурттакчыларга соруулгалаан ажил чедирилгелер дугайында дужаал, шиидпер, дүрүм чурум:
- Чурттакчыларнын эрге,эрге шөлөөн ажыг сонуургалынга хамааралдыг чагаа, барымта бижиг:
- Өске чүүлдер:

Медээлелдиг чурттакчылар төреге кандыг ажыг дузалыгыл?

1. Албан дужаалдыгларны хээлдин кемниг херек үйледиирнен баш удур балдурбазынан серемжилээр:
2. Дөзүптүн хөрөнгө херектигчүүлүнгө чардынып эгелээр:
3. Төре, оон албан черлернин ажил чордулгазы иле тода турар болза, чурттакчылар эки медээлелдиг турар:
4. Төре чурттакчызынын күзел сонуургалы дугайында эки медээлелдиг болур.
5. Төре чурттакчылар болгаш төреге хамаарышбас тургузугларнан кады ажилдажылгалыг турар аргалыг болур:
6. Төре улус көпбиле чөвүлөжиир аргалыг болган ужын, чуртталгага дүүшкенчиге чечимгечедип алыр:
7. Чурттакчылар төренин чиге бодамжазын эки дедкиир:
8. Улус төрөчиин элдеп чугаагаанын шын чигезин билип алыр:
9. Ниитлелге шудургу ёзун быжыг токтаар:

Төренин албан черлеринен чурттакчыларга соруулгалап чедирип турар медээлел кандыг турар чөптүгүл?

- Кандыг-даа кижини номжууш билир, билиңгир:
- Мергежилдин сөстөр, ад тером домактар чок турар. /Чүглө улус көпгө соруулгалап чедирип турар болза/
- Улустарнын хереклел,күзелингедаяанган:
- Медээлелди кандыг-даа кижини номжуурга билиңгир. /Херелдиг, хараңгы черде эвес номжуурда садаа чок дээн чижектиг/

Чурттакчылар төренин албан чернин ажил чордулга дугайында медээлелди кандыг оруктан тып ап турарыл?

1. Албан черге чурттакчы боду баргаш күзел кирир:
2. Өөрөдилге семнарга өөрениир:
3. Чугаалажылга, сөс алжыыр:

4. Өскелер-биле айтырып, тодарадып, дыңнаар:
5. Солун медээлел херексел биле медээлел көрүп, судалаар:
6. Албан чернин ажыл чордулганын тайлаң дыңаар:
7. Хурал, шуулгаңга киржиир:
8. Өске оруктан.

Кандыг медээлелди төрениналбан чериненалырын хоруглаарыл?

- Хуу кижинин чажыдыңга хамааралдыг медээлел:
- Херек бүрүткээр, херек откурар, кеземже шүүхү, херек дугайында медээлел:
- Хыналта шылгалта чордуур хүлээлгелиг албан черлерде хынатынып турар айтырыга хамааралдыг медээлел:
- Төренин чажыттын дезиндизинбадылаар дугайында хоойлугаолуртунган медээлел:
- Төренин өмжүлүг болгаш төренин өмжүнүн киржилгелиг ажыл агай чери, шудургу өрсүлдээн, зах чээлин камгаалаар соруулгалыг чажырып камгаалаан медээлел:

Кандыг медээлелди төренин чажыдыңга хамаарыштырарыл?

Төренин чажыдыңга хамаарыштырар чүүлдүн дезиндизин хоойлу биле бадыткаар. Хоойлу үндүрвейнен кандыг бир медээ, барымта бижиг, эд чүүл, объект, ажыл чордулганытөренин чажыдыңга хамаарыштырарын хоруглаар:

Төренин чажыд дугайында хоойлу ёзугаар медээлелди адаанда адалгаларбиле чажыраар деп бадыткаан турар. Маңаа:

- A. Үндезинин айыыл чок байдал
- B. Бадыткал камгаалал
- C. Эд чазаг, шинжилел угаан, технологи
- D. Таңныыл, удур таңныыл, күйцетгел ажыл.

Төренин чажыд дугайында хоойлуда “хоойлу бадылабайнан кандыг бир медээлел, барымта бижиг, боттуг чүүлдү төренин чажыдыңга (6.2) хамаарыштырарын хоруглуг” болурун силер билир болзагар эки. Моолда төренин чажыттын дизилгезин бадылаар хоойлу херекжип турар ужын аңаа ниити 58 чүүлдү чажыраар деп хоойлужудкан дыр.

Албан черниң чажыдын канчалдыр токтаадырыл?

Албан чернин чажыдынга хамарыштырар чажытты Күрүне Улуг Хурал хоойлу –биле тогтаадып бадыткаар. “Тургузугнун чажыд дугайында хоойлу”-нун 3 дугаар чүүлде “Тургузугнун чажыды” деп кижинин эрге, алдар ад, ад сураа ол албан чернин хоойлу ёзугаар ажыг сонуургалын камгаалаар соруулгалыг хамааралдыг хоойлу биле чажыд деп тогтаадкан медээ, барымтаа бижиг, херектиг техниг, дери-херекселди албан чернин чажыдынга кирип болур.

Албан чернин чажыд дугайында хоойлуда ол албан черибоду чажыдын тогтаадып, чажыдын камгаалаар чурумну бадыткап дудуп эдерер хүлээлгелиг.

Албан черлер кандыг медээлелди чажырып болбасыл?

Силернин күзээн медээлелигерни бервес болза чажыд медээлелдин дизилгезинге танжыыр күзел кирип болур. Ында делегейнин өске чурттарнын хем хемжээлинен чөшбээрген хызгаарнан тогтаадкан медээлелди чажырган боп чадавас. Ужыры ниитлел чаарыганужын эрги соёл уламжылал ол хевээр бар деп бодап чоруур даргалар медээлелдин иле тода байдалдын дугайында эки билиг чок турар. Бо байдал чурттакчы кижини албан билир чөптүк медээлелди чажыд медээлелге кирип болур.

Албан чернин чажыды ол тургузуга, албан дужаалдыга хоойлу ёзугаар дывсыын бүрүн эрге, хүлээлгезин херекжидерде садаа болур чөп чок.

Албан чернин чажыд дугайында хоойлдун 6-дугаар чүүлде дараазында медээлелдичажырып болбас деп адаан.

1/ Ол албан чернин чордуп турар ажыл чордулга, бүдүрүлгө, ажыл чедирилгезинде ажыглап турар техниг, технолгт,кижи чурттакчыларнын кадыг менди, бойдусга багай салдарлыын көргүскен медээлел.

2/ Ол албан чернин медээлелинде турар шыгшап, камгаалаар чурум чөрүдөр болза кижини чурттакчыларнын кадыг менди хүрээлеп турар бойдусга айыыл ужураштырып чадавас бүгүлө төрөлдин хораныг, чидиг херелдиг элементинин хоран уржыын тогтаадкан медээлел:

3/ Кемниг херек дугайында хөй ниитиге медээлээрин чөшбээрген хоойлуда адаан өске медээлел.

Хуу кижинин чажыды деп чүүл?

Аратчылардыг ниитлел болза чурттакчыны /хуу, бод кижини/ хүндүлээр ужын кижини эргезин херекжидерде, өскелернин эргезин чөрүштүрбес турар ужын чамдыг чүүлдерге хоруг тогтаадыр. Ындыг ужын күрүневис кижинин хуу чажыдын “Хуу

кижинин чажыд дугайында хоойлу” биле камгаалаан. Бо хоойлу“илерээрболза ол кижинин хоойлу ёзугаар ажыг сонуургал ад, алдар сураанга когурал ужыраштырып чадавас медээ, бижиг барымтаа, боттуг чүүлдү хуу кижинин чажыды деп адаар” деп тогтаадкан.

Хуу кижинин чажыдынга

- Чагаа харылзаанын
- Кадыг мендинин
- Өг бүленин
- Эд хөренгинин /төренин албан хаагчы болза хөренги, кирилгезинин дугайында медээлелди хостуг алыр эргелиг /

“МЭДЭЭЛЭЛДИН ИЛЕ ТОДА БАЙДАЛ БОЛГАШ МЕДЭЭЛЕЛ АЛЫР ЭРГЕ ДУГАЙЫНДА” ХООЙЛУ

**Төренин албан черинде шыгшаптурар
медээлел болза арат чоннун өмжүзү**

2011 чылдын 6 айнын 16-да хүнКүрүне Улуг Хуралдын кадышкан хуралдан “Медээлелдин иле тода байдал болгаш медээлел алыр эрге дугайында” хоойлу бадылатынып 12 дугаар айнын 01-де хүнден бүрүн херекжип эгелээн

- Төренин албан черлер медээлелин ажыг кылыр хүлээлге хүлээдип
- Чурттакчы хоойлунун эдигээд төренин албан черинен медээлел алыр эргени бадыдкаан.

“Медээлелдин иле тода байдал болгаш медээлел алыр эрге дугайында” хоойлу төренин кандыг албан черлеринге хамааржыырыл?

Бо хоойлу күрүненин болгаш оран чурттун дөзүвүнөн сөнхөөжиир дараазында албан черлерге хамааржыыр. Маңаа:

- Күрүне Улуг Хуралдын Таңма чери:
- Чурт баштыңнын Таңма чери
- Чазаг чернин Херек эргелелде чери:
- Үндезинин айыыл чок байдалдын чөвүлелдин ажилдын албан.

- Төре чагыргаанын төвү болгаш төренин чагыргаанын албан чери:
- Бүгүлө чаданын шүүхү, прокурорнун тургузуу:
- Күрүне Улуг Хуралдан дургузар/Чазак чери өске / албан черлер:
- Чурттун чагыргаанын болгаш чурттун боду удуртуур ёзунун албан чернин албан, оран чурттун өмжүлүг оран чурттун өмжүнүн киржилгелиг хоойлу эдигээди:
- Төренин өмжүлүг болгаш төренин өмжүнүн киржилгелиг хоойлу эдигээди:
- Моол күрүненин чазак черидугайында хоойлдун 19 дугаар чүүлдүн 1 дугаар кезекте адааны-биле төренин күйцеткел тургузугнун тодаргай чүг хүлээлгени күйцеткеп турар төренин тургузуг:
- Хөй ниитинин радио телевизин тургузуг:

Күрүне тургузугларынга кандыг медээлелди иле ажыг кылыр хүлээлге онаадканыл?

Бо хоойлдун 6 дугаар чүүлүндө төренин албан чери дараазында 4 төрелдин медээлелди ажыг тургузархүлээлге чүктээр дыр. Маңаа:

- Ажыл чордулга
- Кижичыындызы
- Төренин болгаш оран чурттун өмжүнүн хөренгизинен бараан, ажыл, чедирилге садып алыр ажылдар:

Хоойлдун 7,8,9,10 дугаар чүүлде бо медээлелдернин иле тода байдалын чагыырда алыр арга хемжээлдерни тус бүрүзүндө делгеренгей адаан турар.

Төренин албан черлербо медээлелдерни хөй ниитиге канчап ажыг, иле тода кылырыл?

Хоойлу ёзугаартөренин албан чери, улус көпкеажыг, иле тода тургузар медээлелдин албан чери:

- Электрон арын
- Медээлел самбарда билиңгир кылдыр бижипшаг үезинде чаартып турар чөптүк.

Медээлели хөй ниитини медээлелге таныжыыр органы долу дывсып, ол медээлелди 14 хонугта бир болгаш оон эвээш эвес катап чаартып, немелде өскерилге киирген, азы медээлелди бүдүнөскертиир болза ол медээлелди 3 хонугтун иштинде чаартып турар үүрге даалгаан чөптүк турар.

Мен төрөнийн албан черинен кандыг медээлел алыр эргелиг мен?

Бо хоойлдун 3,1-де адааны биле албан черлернен дараазында медээлелди алыр эргелиг. Маңаа:

- Ол албан черде бар бүгүлө төрөлдин медээ, барымта бижиг, керээ, контрактыга хамааралдыг медээлел:
- Ол албан черде бар эд чүүлге хамааралдыг медээлел
- Ол албан черинин ажил чордулгазынга хамааралдыг медээлел:

Мен медээлел алыркүзелимни канчап уламжылаар мен?

Төрөнийн албан черинен медээлел алыр күзел уламжылаан чурттакчы:

- Ада иезинин ады, бодунун ады, чурттап турар черинин адресс болгаш элоктрон шууданын адресс, удазынын дугаар.
- Паспорт азы, аңаа деңнежиир бижиг барымтанын дугаарын бижип, хол үжүү чуруунтурар ужырлыг:

Харын хоойлу эдигээди.

- ады шоору адресс, мейл адресс
- Күрүненин бүрүткелдин дугаарын бижип, хоойлуэдигээти төлээлээр эргелиг кижинин хол үжүү:

Медээлел алыр дугайында чурттакчы,ол кижинин дилег күзелин хүлээп ап турар албан дужаалдыг бо хоойлуда адаанан өске шаардамжа салырын хоруглаар (11.2).

Медээлел алыр дептурар чурттакчы кандыг эргелигил?

Хоойлунун 12.1 чүүлде төрөнийн албан черинен медээлел алырын күзеп турар чурттакчы, хоойлу эдигээди дараазында эргелиг.

- Эргези дегси турар
- Медээлел алыр хелберин соңгуур.
- Медээлел алырхерек, чоруунтайлбарлабас турар
- Немей лавылал алыр
- Гол утгазын аастан тайлбарладыр.
- Албан ёзулуг **эге үндүрүлгезин** билир. /Эх үүсвэр/
- Медээлел алыр эргези чөрүтүнген деп көөр болза хамааралдыг албан чери, албан дужаалдыга хомудал киирер.
- Хоойлуда адаан өске эргелери

Мен медээлел алыр күзел киирерде чылдыгаан тайлбарлаар чөптүг мен бэ?

Силер медээлел алыр болган ужырыгарны, соруулгаңарны тайлбарлавас турар эргелиг силер. База медээлелге хамааралдыг айтырыгнан немей лавылап сураар, гол утгазын аастан тайлбарладыр: албан ёзулуг эге үндүрүлгезин билир эргелиг силер. /Хоойлдун 12.1/

Харын хоойлдун 12.2 чүүлде адааны-биле

- Хоойлуда адаан медээлел алыр чурумну сагыыр:
- Моол Күрүненин Үндезин хоойлу болгаш хоойлудаөскелернин эрге, хоойлу ёзунун ажыг сонуургалын чөрүштүрбес турар:
- Алыр медээлелгерни шын чиге илередкен турар хүлээлге хүлээр силер.

Мен күзелимни кандыг таварылгада чандыраар ?

Медээлел алыр дугайында чурттакчы, хоойлу эдигээтин күзелин хүлээп алган албан дужаалдыг дараазында ийи таварылгада чандырып болур.

- 11.3 –де адаан ужырыгарны болгаш ада /ие/-гернин адын, бодугарнын адыгар, чурттап турар чернин болгаш мейл адресс, удазынын дугаар, паспорт, азы аңаа деңежиир чергелиг бижиг барымтаанын дугаарын бижип, хол үжүү чуруун турар шаардамжаны долдурбас болзагар:
- Күзээн дилээн медээлелгер ол албан черде чок, күзелгерни өске албан черге шилжидер арга чок болза күзелигерни чандыраар.

Мен күзээн медээлелимни кандыг хелбернен ап болурул?

Медээлел күзеп дилеп турар чурттакчы медээлел алыр хелберин соңгуур эргелиг /Хоойлдун 12.1 чүүл/

Күзеп дилээн медээлелин аастан, бижигтен, элоктрон хелбернен ап болур. База медээлелге бодугар дорт номжуп танжып болур.

Мен медээлел алыр күзелимге кай хире үеде харыы бээр ужырлыг?

Харыызын дорт бээр аргалыг күзелди ол черинге чежипхарыы бээр.Хоойлудаадаанынан өскеболза ажылдын 7 хонуг иштинде бээр. Херектиг деп көөр болза бо үеде бир катап 7 хонугтан узадып болур.

Мен медээлел алган ужын төлбер төлээр чөптүг мен бэ?

Ажылажылганын хөлезин төлээр силер. Моолдун Чазаанын 2013 чылдын 02 дугаар айнын 16-да хүннүн 54 дугаар тогтоолдан бадылаан “Медээлел берген ажыл

чедирилгенин хөлезин төлээр, оон чиигедиир, хостаар чурам” –нан ажыл чедиргенин хөлезинин чижег хемжээлин дараазында байдалдан санаар.

А-4 (ийи арын) бир хуудазын медээлел парлаарда 50 төгрөг

А-4 (бир арын) бир хуудазын медээлел парлаарда 25 төгрөг

Албан черлерол үненин зах чээлдин үненин өскерлиинге дүүштүр тогтаадып болур. Ажыл чедирилгенин хөлезин уг медээлелди бээрде хамааржып, парлаар, көвүдедиир, шууданан чедирер шууд чарылганан кедереп болбас. Назылыг улустар, кадыында кемдээшкиниг чурттакчылар ажыл чедирилгенин хөлезин төлөбес.

Меңээ медээлел бээрбээн төренин албан хаагчы дугайында хомудал кирип болур бэ?

Болур. Хоойлдун 17 дугаар чүүлде адааны-биле чурттакчы хоойлу эдигээтин медээлел алыр эргезинхажыдкан албан чери, албан дужаалдыгнын кылыы болгаш, кылваан кылыг дугайында.

- Дээди чаданын албан чери, албан дужаалдыг
- Кижиги эргезинин үндезинин комисс, азы
- Шүүхүге хомудал кирип болур

Менээ медээлел бербээн албан тургузуг, албан дужаалдыгларга кандыг харыызылга чүктедирил?

Медээлел бербээн төренин албан хаагчылар Төренин албан дугайында хоойлдун 26 дугаар чүүлде адаан чагыргаанын шийидкелдин кай бирзин чүктедиир. Чурттакчы, хоойлу эдигээтин медээлел алыр эргезин үш, азы оон көвей катап чөрүдкен, база хоойлу хажыдып медээлелди чажырган, медээ, барымтаа бижигти меге кылган, эдип чазаан, чидирер болгаш чурттакчынын медээлел алыр эргезин өске хелбернен хажыдкан төрө, чурттакчы, ажыл агай чери, өске албан черлерге улуг когурал ужураштырган болза, азы ужураштырып чадавас тургантаварылгада албан хаагчынын эргелиг эдигээти төренин албаннан хостаар.

Харын шийидпер үндүрер эргелиг эдигээти иштелге хөлезинин адаа хемжээлин беш катап немээңге деңнежиир хемжээлдиг төгрөгтен торгуур.

Төренин тургузугларда кандыг медээлелди хөй ниитиге иле тодатургузарын хоруглаан турар?

Хоойлдун 4 дугаар бөлүүнде чамтыг төрелдин медээлелди чурттакчы, хоойлу эдигээдге бээри хоруглуг. Маңаа:

- Үндезинин айыыл чок байдал, ниитинин эрге ажыг когурал таварыштырар шын үндезилел.
- Моол банк, Санхөөнү таарыштырар хороо, өрсүлдээнин болгаш мергежилдин хыналтанын айтырыг харыызаан төренин чагырга тургузуунга хынатыныптурар айтырыга хамааралдыг болза
- Херек откурар, истеп хынаар, шүүхү кеземче үезиндетөре, албан чери, хуу кижинин чажыдын камгаалаар херектиг болза
- Делегей чергелигкүрүнелернин керээ догуржулга чарар чорукка хамааралдыг болза.
- Хоойлу тогтаамжыга адаан чамдыг
- Оюунун өмжүзүнге хамааралдыг медээлелди өмжүлөгчинин чөшбээрел чокка көөр.
- Бодкижи бижигтен чөшбээргененөске таварылгада оон адын, назы хар, хиндиин, мергежил, болбазырал, албан дужаал, кайда ажылдаар, ажылдын удазынан аңгыдамедээлелди өскелерге чарлаары.
- Ажыл агай чернин ажыл чордулгазынын онзагайынга хамааралдыг, азы шудургу өрсүлдээн зах чээл, бодунун үзелбодалын камгаалаар соруулгалыг чажыд, камгаалалга алган, медээлелди чарлаар болза хоойлу ёзугаар камгаалатынган ажыг сонuurгалынга хоран ужыг таварыштырып болур чажыд медээ, технлогтун шиидел, төлөвлел, судалал, шинжилел ажылдын барымтаа бижиг, херектиг техник, дери херекселинге хамааралдыг медээлелди эргелиг эдигээтин бижигтен үндүрген чөшбээрел чокка.

ТӨРЕНИН АЛБАН ХААГЧЫНЫН ХӨРЕНГИ КИРИЛГЕНИН БИЛДИРИИШКИН БОЛГАШ БОД БАЖЫНЫН АЖЫГ СОНУУРГАЛДЫН БИЛДИРИИШКИНГЕ ТАНЖЫЫР ЭРГЕ

Мен албан дужаалдыгнын хөрөнги кирилгезинин билдириишкининге танжыыр эргелиг мен бэ?

Силер хөрөнги кирилгенин билдириишкинин бүрүткээр, кадаглаар эргелиг албан чери, албан дужаалдыга углай, албан дужаалдыгнын хөрөнги кирилгенин билдириишкинге танжыыр эргелиг силер.

Албан дужаалдыгнын хөрөнги, кирилгенин билдириишкинге танжыыры кандыг ажыг дузалыгыл?

Төренин албан хаагчы хөрөнги кирилгезинин шын чиге байдалын, хөрөнги кирилгенин билдириишкинде канчаар дурумжудкан турарын дөмейлештир көөр болза дараазында ажыг дузалыг

- Төренин албан хаагчы хоойлу хажыдып хөрөнгө чыып турарын илередиир.
- Хээлдин кемниг хөрээн илередиир.

Албан дужаалдыглар хөрөнгө, кирелгенин билдириишкинин кандыг үеде үндүрүп көргүзөр хүлээлгелиг?

Албан дужаалдыг хөрөнгө кирилгенин билдириишкинин албан дужаалга томилаан болгаш соңгуун хүннен соңгаар 30 хонуг иштинде, ыңгай ол албаны хаар деп турар үезинде чыл саны ийи айнын 15-нин иштинде чаартып үндүрүп бо хоойлдун Хээл удур хоойлдун 11 дугаар чүүлде адаан албан чери, албан дужаалдыга бээр хүлээлгелиг. Төренин албан хаагчынын хөрөнгө кирилгезинге улуг хемжээлиг өскөрлиг кирген болза ону 30 хонугтун иштинде билдирип бүрүткедиир./Хээл удур хоойлдун 10 дугаар чүүлдүн 10.510.6/

Меналбан дужаалдыгнын хөрөнгө, кирелгезинин билдириишкиниге таныжыыр күзелимни кажан кымга уламжылаармен?

Хээл удур хоойлдун 11 дугаар чүүлде адаан хөрөнгө кирилгенин билдириишкин дараазында албан чери, албан дужаалдыга хоойлуда адаан үеде бүрткеп шыгшаар. Ындыг ужын дараазында албан черлерге углай, албан дужаалдыгнын хөрөнгө кирилгезинин билдириишкин көрүп танжып, хамааралдыг медээлелди ап болур.

- Чурт баштың, Улуг Хуралдын кижигүүн, Эренгей сайыд, Чазаттын кижигүүн, оон Күрүне Улуг Хурал, Чурт баштың, Чазаттан томилатынар албан дужаалдыгнын хөрөнгө кирилгезинин билдириишкинин Хээлден демсежиир чери.
- Хээлден демсежиир чернин башкара болгаш күйцеткел албан дужаалдыгнын хөрөнгө, кирелгезинин билдириишкин Күрүне Улуг Хуралдын Хоойлу эрге өөредигнин тогтоомал хороо:
- Үндезин хоойлунун цестин кижигүүн болгаш бүгү чаданын шүүхүнүн шүүгчүнүн хөрөнгө, кирелгезинин билдириишкин шүүхүнүн эренгей чөвүлел:
- Аймаг, найысал, сумун, дүүрүгтүн чурттакчыларнын Төлээ Хуралдын төлээлегчилернин хөрөнгө, кирелгезинин билдириишкини ол чаданын Чурттакчыларнын Төлээ Хуралдын ажилдын албан.
- Өске албан дужаалдыгларнын хөрөнгө, кирелгезинин билдириишкинин ону томилаан, азы башкара эргелиг албан дужаалдыг.

Албан дужаалдыгларнын хөрөнгө, кирилде билдириишкинин кандыг байдалдан хөй ниитиге медээлээрил ?

1. Хөрөнгө кирилгезинин билдириишкин үндүрүп турар кижинин ады шоору болгаш албан дужаалдын деңели.

2. хөрөнги кирилгенин билдириишкин “Кирилге” дээн кезээнге билдириишкин үнүрүп турар кижинин болгаш кады чурттап турар өг бүлезинин кижигүүнернин ол чылда дыпкан ниити кирилгезинин дүң.
3. “Хөрөңги, чээл, белек” кезээнге “Дудуг дургузуг”, “Авто херексел”, “Мал” “Чери” “Эрге, концесс лиценз” дээн көргүзүглери тус бүрүзүнге соруулгазы, төрөл, сан, хемжээли, үнезинин дүңү:
4. База кезектин “Шыгшавыр”-нын чылдын сөөлгү артынжаан төгрөгтөн көргүскөндүң:
5. База кезектин “Хөрөңги кирилге, Хуузаа” көргүзүгнөн билдириишкин үндүрүп турар кижинин болгаш оон өг бүлезинин кижигүүнернин хөрөңги киирелте кылыр хуузукадкан хоойлунун эдигээтин ад, ээлеп турар хуу хемжээли, өмжүлээн хөрөңгинин сан ширхии, хөрөңги киирелтенин ниити дүңү.
6. База кезектин “Чээли”-дин чээлдегизинин ады, чээлдин хемжээли, “Белек” берген кижинин ады, ниити үнезинин дүңү.

Ниитинин албан дужаалдыглар ажыг сонuurгалдыг билдириишкинин, ажыг сонuurгалдын чөрүлдээн чок дээрзин билдирер хүлээлгелиг бэ?

Ниитинин албан хаап турар болгаш ол албанга томилатынар депад девшин эдикээт Күрүне Улуг Хуралдын Хоойлу эрге өөредигнин тогтоомал хороозунан бадылаан маягт эдерип бод бажынынажыг сонuurгалдын билдириишкинин боду, шын чиге үндүрер хүлээлгени хоойлу ёзуугаар хүлээн.

Албан дужаалдыгнын бод бажынын ажыг сонuurгалын чөрүлдээнин билдириишкининге танжыыр кандыг ажыг дузалыгыл?

Төренин албан хаагчынын бод бажыннажыг сонuurгалдын чөрүлдээнин билдириишкинин билип алыр болза, ол төренин албан хаагчы чагыргаанын акт үндүрер, башкаар, хынаар, шылгалта кылыр, харыызылга хүлээдиір, керээ чарар, боларны чугаалажыыр, белеткээр, кижриір чоруунда төрө, ниитинин эрге ажыынан бод бажынынажыг сонuurгалын мурунга салып турар бэ дээрзинге хыналта салыр аргалыг.

Кандыг албан дужаалдыглар бод бажынынажыг сонuurгалдын билдириишкин үндүрерил?

Дараазында албан дужаалдыглар бод бажынын ажыг сонuurгалдын билдириишкин кылыр

- Төренин, улус төренин, чагыргаанын, тусгай албаны башкаар болгаш күйцетгээр албан дужаалдыг:
- Төренин ажил чедирилге албаны баштаар албан дужаалдыглар:

- Төренин болгаш оран чурттун өмжүлүг, төренин болгаш оран чурттун өмжүнүн киржилгелиг кижининудурдаар албан дужаал
- Хоойлу тогтоомжы эдерип, азы күрүненин болгаш оран чурттун дөзүптен сөнхөөжилге аптөренин тодаргай ажылдын хүлээлгезин биче кезек тогтоомал күйцеткеп турар төренин эвес тургузугну баштааралбан дужаалдыглар.
- Бод бажынынажыг сонuurгалдын билдириишкин кылыралбан дужаалдын дизиндизиндекирген албан дужаалдыг.
/Ниитинин албан ниитинин болгаш бод бажынынажыг сонuurгалды таарыштырар, ажыг сонuurгалдын чөрүлдээнен мурнап серемжилээр дугайында хоойлдун 4 дугаар чүүлү/

Мен албан дужаалдыгнынбод бажынынажыг сонuurгалдын билдиришкинге танжыыр эргелиг мен бэ?

Албан дужаалдыгнын бод бажынын ажыг сонuurгалдын билдириишкинажыг турар.

Бо хоойлдун 24.1-де адаан албан чери, албан дужаалдыгчурттакчыларны албан дужаалдыгнынбод бажынынажыг сонuurгалдынбилдириишкиннен садаа чок танжыыр арганы хандырархүлээлгелиг.

Ниитинин албанга ниитинин болгаш хуунун ажыг сонuurгалды таарыштырар, ажыг сонuurгалдын чөрүлдээнен мурнап серемжилээр дугайында хоойлдун 25 дугаар чүүлден

Мен албан дужаалдыгнын хуунун ажыг сонuurгалдын билдиришкинге танжыыр күзелिमни, кажан кымгаберип болурул?

Хуунун ажыг сонuurгалдын билдириишкин хөй ниитиге ажыг болгаш тодаргай албан чери, албан дужаалдыгнын хуунун ажыг сонuurгалдын болгаш хөреңги кирилгезинин байдалынга хыналта салыр арганы хоойлунан дывсып турар иргин. Ындыг ужын дараазында албан черлерге угланып ол албан чернин албан дужаалдыгнын бод бажынынажыг сонuurгалдын билдиришкиннин көрүп танжыыр, хамааралдыг медээлел алыр долу аргалыг. Маңаа:

- Чурт баштың, Күрүне Улуг Хуралдын кижигүүн, Эренгей сайыд, Чазагтын кижигүүн, база Күрүне Улуг Хурал, Чурт баштың, Чазактан томилаар албан дужаалдыгнын бод бажыннынажыг сонuurгалдын билдириишкин талазыңга Хээлден демсээр чери.

- Хээлден демсээр чернин башкарарболгаш күйцеткээр албан дужаалдыгнын бод бажыннынажыг сонуургалдын билдириишкин талазыңга Күрүне Улуг Хуралдын Хоойлу эрге өөредигнин тогтоомал хороозуңга.
- Үндезин хоойлдун цестин кижигүүн болгаш бүгү чаданын шүүхүнүн шүүгчүнүн бод бажыннынажыг сонуургалдын билдириишкин талазыңга Шүүхүнүн эреңгей чөвүлелге.
- Аймаг, найсылал, сумун, дүүрүгтүн Чурттакчыларнын төлээ хуралдын төлээлегчинин бод бажыннынажыг сонуургалдын билдириишкин дугайында ол чаданын чурттакчыларнын Төлээ Хуралдын ажилдын албанга.
- Өске албан дужаалдыгнын бод бажыннынажыг сонуургалдын билдириишкинин ону томилаан, азы башкарарэргелиг албан дужаалдыга угланыыр.

Бод бажыннынажыг сонуургалдын билдириишкиниге хамааралдыг хомудал медээлелди кандыг тургузуг шылгап болурул?

Күрүне Улуг Хуралдын кижигүүнүн бод бажыннынажыг сонуургалдын билдириишкини чурттакчыларнын өргүдүл, хомудалыңга даяанып Күрүне Улуг Хуралдын Ёзу чурумнун дед хороо шылгаар.

Моол Күрүненин Күрүне Улуг Хуралдын кижигүүн Чазактын кижигүүнүн албан дужаалын кат хаап турар болза ол кижигүүнүн бод бажыннынажыг сонуургалдын билдириишкинин Хээлден демсээр чери хынаар.

МЭДЭЭЛЕЛ ТЫП АЛЫР ЭРГЕ, ЭРГЕ ШӨЛЭЭН ЧӨРҮТҮНГЕН ДЕП КӨӨР БОЛЗА ХОМУДАЛ ҮНДҮРЕР ЭРГЕ

Чурттакчыларга медээлел бээржыл чордулгага хамааржып төренин тургузуглар, албан дужаалдыгларга угланып киирер өргөдүл, хомудал деп чүүл?

“Өргөдүл” деп төренин албан чери, албан дужаалдыгнын чежим, ажил чордулгазынан чурттакчыларнын хоойлу ёзугаар камгаалатынган эрге, эрге шөлээн, ажыг сонуургал чөрүтүнгенен өске айртыгнан төренин албан чери, албан дужаалдыга углай үндүргөн күзелди : Өргөдүл санал, билдириишкинин шинжилиг боп болур.

“Санал” деп төренин болгаш чурттун удуртулгунун албан чери, албан дужаалдыгнын ажил ижин экижидер, чаартыыр талазыңга үндүргөн чурттакчынын күзелин:

“Билдириишкин” деп Үндезин хоойлу өске хоойлу тогтоомжыларга адаан кижиги эргези, эрге шөлээнин херекжидерге хамааржып чурттакчыларнан үдүргөн күзел:

“Хомудал” деп төрөнийн албан чери, албан дужаалдыгнын чежим, ажыл чордулгазынан чурттакчыларнын хоойлу-биле камаалатынганэрге, ажыг сонуургал чөрүтүнген деп көрүп, сергедиир деп үндүрген күзелди тус тус адаар.

Кандыгтаварылгада өргөдүл, болгаш хомудалды хүлээп албас, хынап көрбөсил?

1/ Өргөдүл, хомудалында билдиңгир ад адресс чок болза

2/ Биче чаштыг оолдар болгаш шүүхүнүн чежимнен эргенин бүрүн шыдамжачок деп санаар, эдигээт ада, ие азырап камгаалагчызынын төлээзичок болза:

3/ Төрөнийн ол албан чери, албан дужаалдыга чурттагы оон мурун кирип турган айтырыгнан өргөдүл, хомдулал үндүрген болгаш, ону катап хынап чежимин чежер үндөзилел чок:

4/ Өргөдүл, хомудалда киирген айтырыгнан шүүхүнүн долу чежим турар болза:

Өргөдүлхомудал дугайында төрөнийн албан чери,болгашалбан дужаалдыглар кандыг эрге хүлээлге хүлээнирил?

Чурттакчыларнан төрөнийн албан чери, албан дужаалдыга үндүрген өргөдүл, хомудалды чежимдугайында хоойлдун 7 дугаар чүүлде бо дугайында хоойлужудкан. Маңаа:

1. Чурттакчыларнан өргөдүл, хомудал киирер эргезин херекжидер байдалы долу хандырап:
2. Хамаатызынга хамааржып келген өргөдүл, хомудалды албан хүлээп алыр:
3. Өргөдөл, хомудалга киирген айтырыг бүрүзүн эрге билиинге дүүштүр хынап көрүп, шын чежер:
4. Өргөдөл, хомудалды шаг үезинде чежимин чежип бээр:
5. Өргөдүл хомудалга аданган төрө, албан чери, хуу кижинин чажыдын кадаклаар:
6. Өргөдөл, хомудалгашын харыы бээр:
7. Өргүдел хомдул дугайында үдүрген чежим эдерип хамааты албан чери, адаакы чаданыналбан дужаалдыгнын ап херекжидкен ажылдын дүнелин хынаар.
8. Чуртагчыларнын өргөдүл хомудалдын чежим дугайында медээлелди солун, медээлел херекселден ол шагүезинде медээлээр:.
9. Хоойлу тогтоомжунан дывсыын бодунун харыызаан айтырыгдугайында солун, медээлел херекселден хөй ниитиге медээлеп суртаалдаар.

10. Ол албан чери, албан дужаалдыг бодунун эргезинге дүүшкен өргөдүл, хомудалды үндезилел чокка өске албан чери, албан дужаалдыга шилжидип болбас.

Хомудал канчааркиирерил ?

Чурттакчы, хоойлу эдигээди чаңгысболгаш, хөй кижиге кадыжып алгаш хомудал кирип болур. База төлээлепболжугчузунан дамжыштыр хомудал киирер эргелиг.

Билдиришкин, хомудал кирип турар кижиге кандыг эргелиг?

Чурттакчыларан төренин албан чери, албан дужаалдыга углай үндүргөн өргөдүл, хомудалды шийдперлээр дугайында хоойлдун 6 дугаар чүүлүндө.

1/ Үндүргөн өргөдүл, хомудалынын харыызын билип алыр:

2/ Өргөдүл хомудалынга хамаараштыр тайлбар, шынзыдар барымта үндүрер:

3/ Өргөдүл хомудалынан баш тыртып, эгилдирип алыр:

4 Өргөдүлдүн харыызын чөшбээрбес болза хамааралдыг дээди чаданын албан дужаалдыгларга хомудал киирер:

5/ Төренин албан чери, албан дужаалдыга киирген өргөдүл, хомудалын чештирер эргелиг деп адаан.

Менээ медээлел бервес болза хомудал кирип болур бэ?

Чурттакчы кижинин медээлел алыр эргезин чөрүткен албан чери, албан дужаалдыгажылын кылвас болза

- Дээди чаданын албан чери, албан дужаалдыг.
- Кижиге эргезинин үндезин комисс, азы
- Шүүхүге хомудал кирип болур. (Медээлелдин иле тода байдал болгаш медээлел алыр эрге дугайында хоойлдун 17 дугаар чүүл)

Төренин албан чери, албан дужаалдыга хомудал киирери. (Чурттакчыларанан төренин албан чери, албан дужаалдыга киирген өргөдүл, хомудалды чештирер дугайында хоойлдун 10 дугаар чүүл.)

Хомудалга адаанда чүүлдер кирер

1. Бижигтен киирген өргөдүл, хомудалга бодунун ады, чурттап турар чернин болгаш мейл адрессин бижип, холунун үжүүн чуруур. Билдингир чылдыгаанан холун үжүү чуруп шыдавас болза өске кижинен төлээлеп чурудуп болур.

2. Өргөдүл хомудалды чурттакчылар бижигтен кадыжып киирген болза аңаа төөзү хол үжүү чуруп, азы оларнын төлээлегчилери хол үжүүн чуруп, төлээлээр эргезин шынзыдар барымта бижигти кывсырар.
3. Өргөдүл, хомудал киирерде бо чүүлге адаанан өске чүүлнегээрин хоруглаар.

Кижиг эргезинин үндезинин комиссга хомудал киирери. /Моол Күрүненин Кижиг эргезинин Үндезинин комисстын дугайында хоойлдун 11 дугаар чүүл /

Хомудалга адаанда чүүлдери киирер чөптүг.

- Хомудал киирип турар кижиг хомудалын чагыргаанын чурум-биле чештирген чөптүг турар.
- Моол Күрүненин Үндезин хоойлу, хоойлу, делегей чергелиг керээ биле бадыдкаан кандыг эрге, эрге шөлээни чөрүштүрген болурун адаан турар чөптүг:
- Хомудал киирип турар кижиг бодунун адын, чурттап турар чернин болгаш шууданын адресин бижип, холунун үжүүн чуруун турар чөптүг.
- Хомудалга холбажып турар ажыл агай чери, албан чери, албан дужаалдыг, хуу кижинин ад, адресс, удазынын дугаар, хамааралдыг өске бижиг барымтааны кывсырган турар чөптүг. Комисстын кижигүүн херек бүрүткелге, истелге, шүүхү чадазында турар болгаш хынап кестинген кезимче, чурттакчынын херек, маргыш дугайында хомудалды хүлээп албас.

Чагыргаанын херээнин шүүхүгө хомудал киирери. (Чагыргаанын херектин хынап кезер дугайында хоойлдун 32 дугаар чүүл)

Негемжилелге адаанда чүүлдери турар чөптүг.

- Негемжилелди чагыргаанын херээнин кандыг шүүхүгө киирип турар.
- Негемжилегчи, харыызагынын ад шоору, адазынын болгаш бодунун ады, чурттап турар чернин адресс, хоойлу эдигээт болза ад, чурттап турар чернин адресс.
- Негемжилегчинин херээнин гол утгазы
- Кывсырган барымтаа бижигтин дизиндизи.
- Негемжилелди төлээлегчи киирген болза бүзүрүлгө /итгэмжилэл/ болгаш керээни кывсырар.
- Негемжилелде, негемжилегчи азы төлээлегчи хол үжүүн чуруп негемжилел кылдыр ыңаа кывсырган барымтаа бижигти харыызагынын санынан парлап бээр.
- Бо хоойлдун 32,2,3 –те адааны-биле негемжилелдешаардамжанын гол утгазы дээн чүүлдүн кай бирзи кирер.

- Чагыргаа албан чернен үндүргөн чагыргаанын акт чуртакчы,кижинин эрге, хоойлу ёзугаар ажыг сонуургалын чөрүштүргенин шынзыдып шыдаар болза ол актыны күш чок кылдырар: 32,5,2 чагыргаанын албан черинен үндүргөн чагыргаанын акт иле хоойлу хажыдкан деп хүлээдип чөшбээредиир:
- Маргыштыг турар чагыргаанын акт негемжилегчинин кандыг эрге,хоойлу ёзунун ажыг сонуургалын чөрүткен болза оон болгаш таваржыыр когурал дугайында.
- Чагыргаанын албан чери, албан дужаалдыгнын хоойлу хажыдкан болгаш хажыдпаан негемжилегчинин эрге хоойлу ёзугаар ажыг сонуургалды канчаар хажыдкан, оон салдарын чидирер дугайында адап, хажытынган эргезин канчаар сергедиирин күзеп турарын.

Чурттагчы, хоойлунун эдигээт /хуулийн этгээд/ медээлел алыр эргезин хажыдкан тургузуг, албан дужаалдыгларга кандыг харыызылга хүлээдирил ?

Медээлел бербээн төренин албан хаагчыга Төренин албан дугайында хоойлдун 26 дугаар чүүлде адаан чагылганын шиитгелдин кай бирзин чүктедиир. Чуртакчы хоойлу эдикээтин медээлел алыр эргезин үш, оон көвей катап хажыдкан, база хоойлу хажыдып медээлелди чажырган, медээ, барымтаа бижикти меге кылган, эдип чазаар, чидирер болгаш чурттакчынын медээлел алыр эргезин өске хелбернен хажыдкан төре, чурттакчы, ажил агай чери, өске албан черлерге улуг когурал таварыштырган болгаш таварыштырып болур турган болза албан хаагчынын эргелиг эдигээти төренин албанан хостаар.

Харын чежимүндүрер деңнелде эдигээти иштелге хөлезинин адаа хемжээлин беш катап немээңге деңнежиир хире төгрөг хавырар.